

Å hakke seg ut av egget

Per Are Løkke
psykolog i privatpraksis
pe-arelo@online.no

Altfor nære og sårbare foreldre hemmer ungdommers muligheter for vekst. Kanskje bør vi lytte til psykoanalytikerens Donald Winnicotts råd til foreldrene om å la de unge være i fred og finne sine egne svar.

«Jeg skulle ønske mamma var mer kald», sa en jente på 16 år i en terapitime. I morens tårefylte øyne så hun ikke bare sårbarhet og bekymring. Hun så også at moren engstelig gransket henne med «psykiatriens blikk»: «Lider du av angst, depresjon, selvskadning eller anoreksi? Holder du på å falle ut av skolen og bli en taper?» Mange ungdommer beskriver liknende opplevelser med sine foreldre: Foreldrene som selv er så sårbare at de ikke tåler ungdommens livsproblemer. Som en reaksjon på dette «psykiatriserer» de livsproblemer altfor raskt. Dagens ungdom har derfor ikke et behov for å opponere mot strenge og fraværende autoriteter, men for å frigjøre seg fra altfor sårbare, nærværende og hjelpsomme foreldre.

Det pågår mange diskusjoner om hva som kjennetegner dagens ungdom. Vi ser en generasjon som er flinke, lite opprørske og preget av psykiske lidelser (Sletten, 2015). Mye har vært skrevet om ungdommen, men hvem er deres foreldre? Jeg har i essayet *Nye oppdragelsesformer – nye patologier?* (Løkke, 2015) forsøkt å nærme meg dette spørsmålet. Ideen om å «være nær» er et nøkkelord i det nye foreldreskapet. Foreldre ønsker å oppheve den tradisjonelle rollebaserte avstanden til sine barn. Men, denne opphetede investeringen i barna har også uheldige bivirkninger. Foreldrene søker å skape en illusorisk nærhet til sine barn, med den konsekvens at evnen til å tåle livserfaringer knyttet til psykisk smerte, adskillelse og ensomhet nedbrytes.

Det blir umulig å skille mellom ungdomsfasens naturlige « Sturm und Drang » og psykiatri

I terapi med ungdom tenker jeg ofte på det den engelske psykoanalytikerens Donald Winnicotts skrev om betydningen av at foreldrene «overlever» sine barn. Det kreves en viss robusthet å være vitne til de unges strev i ungdomsfasen. Winnicott fremhevet, helt i strid med dagens tidsånd, nødvendigheten av at hverken foreldre eller samfunn griper for raskt inn for å hjelpe ungdommen i dens kamper med symptomene. I ungdomsfasens adskillelseskonflikter og psykiske drama ligger kimen til det stoffet som den nye generasjonen skal bygge sin fremtid med. Det er derfor viktig at ungdommen selv oppdager og skaper byggeklossene. Når foreldrene er for sårbare og samfunnet altfor raskt gir ungdommen svar i form av diagnoser og manualer, stenges veien mot individuering og kreativitet.

Normalt gjøres unormalt

Den tiltagende vitenskapeliggjøringen og patologiseringen av mellommenneskelige livsproblemer bidrar til å svekke foreldrenes autoritet. Denne svekkelsen kan også knyttes til overgangen fra en liberalistisk til en nyliberalistisk styringsform. Liberalismens motto var minst mulig styring. Det betød selvsagt ikke at alle kunne gjøre som de ville. Det betød frihet under ansvar. Mennesket var sin egen

vokter og styrte seg selv gjennom en moral. «Kroppen er frigjort fra lenkene fordi hjertet er lagt i lenker», skrev Marx. Og Freud var den første som åpnet opp for å lytte til den subjektive utilpassheten som oppsto når «hjertet var lagt i altfor stramme lenker» under victoriatidens strenge moralske kodeks. Psykoanalysen var da også liberalismens foretrukne terapiform. Politi, fengsel, barnevern og fattigkasse grep inn overfor det objektive ubehag, mens psykoanalysen skapte et samfunnsmessig rom der «subjektiv sykdom» kunne komme til uttrykk. Ved å lytte til pasienten viste Freud at sykdommen (symptomet) var inngangen til et indre rom som huset drømmer, fantasier, seksualitet, sammensatte følelser, skjulte motiver og fremfor alt gjentakelser knyttet til ubearbeidede konflikter overfor foreldrefigurene. Det subjektive rommet som Freud åpnet opp for, ga pasientene muligheter til å oppdage seg selv, bearbeide skader og konflikter og artikulere en motkraft til foreldrefigurene og samfunnets maktstrukturer.

Kontrakten mellom staten, terapeutene og pasientene under liberalismen var basert på tillit, både til den enkelte terapeuts skjønn og til at pasientene ville finne veien og svarene selv når det ble lagt til rette for det. Nyliberalismens styringslogikk baserer seg derimot på et premiss av mistillit der profesjonenes frihet til å bruke skjønn innskrenkes. Nå skal det styres utenfra med evidensbasert kunnskap samtidig som kjøpmannskritikkens lønnsomhetskrav slår inn på alle livsområder. Menneskets målestokk blir bedriften (penger og prestasjoner), og det offentlige underlegges en permanent kritikk. Dette innebærer en voldsom vekst i administrasjon og byråkrati, både i apparatet som styrer, og i apparatet som måler og evaluerer styringen (Utaaker, 2005; Rasmussen, 2004). Det oppsto dermed et paradoks i overgangen fra liberalisme til nyliberalisme (fra 1970 til 1980). Nyliberalismens «libidinøse» økonomi lovet enda mer frihet til individet, samtidig som dens styringsformer begynte å gripe inn i stadig flere av menneskelivets sektorer.

Denne utviklingen har fått konsekvenser for foreldreautoriteten. Blant annet ved at familiens mellommenneskelige relasjoner og den subjektive utilpasshet i tiltagende grad sykliggjøres ut fra biomedisinens diagnoseskjema. Og, når psykiatrien flytter inn i foreldrenes tenkemåter, har foreldrene allerede mistet deler av sin naturlige autoritet. Med innføringen av DSM 3 og symptompsykiatrien i 1981 så vi begynnelsen på en patologisering av menneskelige livsformer som savner sidestykke i historien. Psykiatrien skiftet fokus fra den detaljerte utforskningen av jegets indre som Freud åpnet opp for, til kartlegging og styring av observerbare symptomer. I den nye «Bibelen» (DSM) kan vi nå lete oss frem til et stadig større symptomkart over den moderne psyken. Det normale gjøres unormalt (Frances, 2013; Horowitz, 2002). På oppsiktsvekkende kort tid har psyko-vitenskapen (p)sykliggjort store deler av befolkningen. Det har oppstått en nytt paradoks. Styringsformene som staten satte inn for å løse problemene med reliabilitet og kostnadseffektivitet i psykiatrien, har skapt et enda større problem, nemlig en patologisering av befolkningen som medfører et grenseløst kostnadssluk.

Ekspertvelde

Det er ikke lenger foreldrenes tiltro til seg selv og slektens egne oppdragelsestradisjoner som gir svar på de tusen spørsmål og problemstillinger som foreldre står i overfor sine barn. Nå er det vitenskapens normative svar brakt til torgs av psyk-eksperter som definerer retningslinjene for barneoppdragelsen. Dette gjenspeiler seg i en emosjonell offentlighet hvor eksperter bombarderer foreldre med råd om hva som er til det beste for barnet. Som igjen øker foreldrenes sensibilitet for barnas behov og dermed også for alt som kan gå galt. Foreldrene mister ikke bare sin autoritet, men også sin handlekraft. Et eksempel på dette er hvordan barn stadig tidligere blir utsatt for kartlegging, normative evalueringer

og metoder for å lære språk eller empati. Foreldrene blir pålagt å bruke standardiserte verktøy eller blir tvunget til å være med på pedagogikk som de selv er motstandere av (Østrem, 2013).

Den kvantitative vitenskapen er garantist for de fakta, metoder og råd som serveres foreldrene. Men psyk-vitenskapen er ikke en pålitelig instans slik en Gud, en moral eller de tradisjonelle mor- og farsrollene kan være det. Svarene fra vitenskapen gir ofte færre holdepunkter enn det som blir lovet. For foreldrene møter et mangfold av eksperter hvor den ene motsier den andre, og det som er sant i dag, ikke trenger å være det i morgen. Ny evidens dukker stadig opp. Det som i utgangspunktet virker som «sikker grunn», kan i neste omgang vise seg å være kvikksand som foreldrene synker ned i.

Vi ser at den stadig mer detaljerte DSM-kartografien begynner å fungere som en markeds plass hvor psyk-eksperter blir økonomiske aktører som reklamerer for sine produkter («best in test») tilpasset bestemte målgrupper. Solveig Østrem og Marit Pettersvold gir en skarp analyse av hvordan dette skjer innenfor førskolefeltet i dag, der fagpersoner som markedsfører viktigheten av tidlig kartlegging eller er oppnevnt til å evaluere effekten av pedagogiske programmer, samtidig er direkte involvert i utvikling og salg av de samme metodene (Pettersvold & Østrem, 2013). Det er ingen grunn til å tro at denne type «shrinkbusiness» (Aflao, 2015) ikke skjer innenfor vårt eget fagfelt (Falkum, Olavesen & Hytten, 2015).

Foreldreautoritetens svekkelse

Det nye barnesentrerte foreldreskapet er bygd rundt det sosiologene Antony Giddens (1991) kaller «rene relasjoner» og Eva Illouz (2007) kaller «affektiv individualisme». Barnas behov settes i sentrum av familielivet, og foreldre ønsker å «være nær» og «gjøre alt» for å understøtte barnets selvutvikling. Dette innebærer økt fokus på betydningen av nærhet, følelser og intimitet i barneoppdragelsen. Jeg har pekt på at det i dette prosjektet ligger en kollektiv utopi om å oppheve generasjonsforskjellen mellom foreldre og barn (Løkke, 2015). Denne utviklingen understøttes av fokuset på konsum og lykkefiksering som er sentral i den kapitalistiske økonomien.

Vi ser at foreldre er satt under press fra mange kanter. Mange foreldre utvikler en mistillit til egne erfaringer, følelser og reaksjonsmåter. De slutter å tenke selv og blir redde for å skade barna med sin væremåte, slik noen kan si det i foreldresamtaler: «Det er nesten farlig å være foreldre i dag,» eller «Uansett hva jeg gjør eller sier, føles det galt.» Når foreldrene hver dag leser i avisene om de dramatiske konsekvensene av skolefravall og om den voldsomme utviklingen av psykiske lidelser blant barn og ungdom, svekkes tilliten til de unges vekstprosesser. Det psykiatriske blikket flytter inn i foreldrene, og naturlige variasjoner som «lite matlyst», «plutselig tristhet» eller perioder med angst, depresjon, sjenanse eller uro vekker automatisk tanker om diagnoser. Det blir umulig å skille mellom ungdomsfasens naturlige «storm und drang» og psykiatri.

Ungdommens beskrivelser samsvarer med foreldrenes: Ungdommen forteller om foreldre som gråter, øyne som lyser av bekymring, foreldre som sykemelder seg, foreldre som hele tiden spør «om det er noe», skyldtyngede foreldre som lurere på hva de har gjort galt, sårede foreldre som ikke føler seg elsket av barna, hjelpeløse foreldre som gir og gir i alle himmelretninger, men aldri setter grenser. De forteller om foreldre som ikke lenger har distanse og tillit til at ungdommen på egen hånd kan klare å takle ungdomsfasens mange problemstillinger. Det fortelles ikke lenger så ofte om autoritære og fraværende foreldre, men om altfor nære og sårbare «vi gjør alt for deg»-foreldre. Disse foreldrene kan det være svært vanskelig å adskille seg fra.

Nettopp mangel på adskillelse og opprør, kombinert med egenskaper som lydighet, flinkhet og gode vennskapelige forhold til foreldrene, er typiske trekk ved dagens ungdom, viser Ungdata (Sletten,

2015). Dette er sosiologiske og historiske tendenser som selvsagt handler om mange forhold. På den ene siden kan det være fristende å tolke disse dataene som det nye foreldreskapets gevinst. Foreldrene har ønsket å komme nærmere barna sine og utvikle gode relasjoner. Foreldrene har bidratt svært aktivt for å stimulere barnas evner og egenskaper. De har klart begge deler. Ungdommen i dag er både greie og flinke. Men, denne historien kan også vise seg å inneholde et mer usynlig og komplisert bilde, som ikke bare er knyttet til den store forekomsten av «utmattelse og psykiske lidelser» blant de unge.

Jeg viser i essayet *Nye oppdragelsesformer – nye patologier* (Løkke, 2015) at dagens foreldre invaderer de unge med egne relasjonsbehov, med egen sårbarhet, med egne ambisjoner og med alt det riktige «ekspertstoffet» som de selv er invadert av. De unge blir i tillegg invadert av forventninger og press knyttet til idealer om kropp, prestasjoner og væremåte fra media og en stadig mer pågående målstyring i barnehage og skole. De blir også gjennom mediene uten stopp invadert av en skremmende, kaotisk og forvirrende verdenssituasjon (Bollas, 2015). Vi kan derfor også tenke at de unge for å tilpasse seg den invaderingen og ytrestyringen de er utsatt for, har utviklet det den berømte barnepsykoanalytiker Donald Winnicott kalte et «falskt selv». Det falske selvets formel er å skjule og bedøve seg bak en «vellykket maske» for å bli det de andre ønsker. Dette er et selv som beroliger de voksne, og som derfor ofte blir satt stor pris på. La oss se nærmere på hva Winnicott skrev om ungdommen og deres foreldre.

Winnicott og ungdomsfasen

Donald Winnicott var svært opptatt av ungdomsfasen, og foreldrenes og samfunnets oppgaver overfor ungdommen. Winnicott mente at ungdomsfasen først og fremst var preget av at ungdommen møter et helt nytt indre og ytre landskap, blant annet:

- 1 Sin egen biologiske modning gjennom kroppens seksuelle og aggressive impulser.
- 2 Forskjellige lyst- og destruksjonsfantasier knyttet til dette.
- 3 Perioder med depresjon, angst og selvdestruktivitet.
- 4 Lengre perioder med tomhet, apati, kjedsomhet og mangel på interesser.
- 5 Gamle traumer i nye former.
- 6 Gamle forsvarsmekanismer og handlingsmønstre som ikke lenger fungerer.
- 7 Gruppeprosesser preget av medlemmenes individuelle drama. Ungdommen lever som isolerte aggregater koplet sammen i grupper, hvor samholdet i gruppen skapes av «drama» (for eksempel: «hun som skader seg», «han som skulker skolen og hater foreldrene» osv.).
- 8 Trang til å være umodne, uansvarlige og antisosiale, det Winnicott kalte ungdommens «hellige elementer».
- 9 Behov for å gå imot foreldre, som selv bør stå støtt i landskapet.
- 10 Behov for ikke å bli forstått (Winnicott, 1990, 1990).

Winnicotts perspektiv på ungdomsfasen var preget av liberalismens tillitskontrakt. Hans primære råd til foreldrene var å la ungdommen være i fred, la dem uforstyrret foreta en oppdagelsesferd i det nye landskapet, la dem selv finne egne og nye svar på problemet med å eksistere og problemet med identitet. Ungdomsfasen var først og fremst en turbulent periode og et eksperiment som skulle gjennomleves. Den eneste kuren for ungdommen var tiden, skrev Winnicott, og han mente det kunne være fatalt å bryte inn i denne naturlige prosessen. Dette betyr ikke at foreldrene skal slutte å være

seg selv, uttrykke sine spontane reaksjoner, representere sine grenser eller forfekte sine verdier – tvert imot. Ungdommen trenger begge deler. Både tillit og tydelighet.

Når vi sammenlikner Winnicotts perspektiv med dagens reguleringspsykologi, gir dette et godt bilde på forskjellen mellom liberalismens tillitsmodeller (indrestyring) og nyliberalismens mistillitsmodeller (ytrestyring). Vi ser at Winnicotts råd, om å «vente», «ha tillit», «gi tid og rom» og «ikke bryte inn» er kastet på historiens skraphaug. I dag gjelder det tvert imot å gripe inn og styre raskest mulig. Fagekspertisen har forlatt gamle og mer kompliserte modeller som krevde en skjønnsmessig vurdering av om det er riktig å vente eller gripe inn i hver unike sak. I dag er det alltid best å intervensere så tidlig og så raskt som mulig. Vi ser også at fagmiljøene som «selger inn» nye forskningsfunn og «de beste metoder» for å gi hjelp til ungdom med angst, depresjon, selvskading og anoreksi, ofte unnlater å beskrive hva som er typiske kjennetegn ved ungdomsfasen. Dermed blir både ungdomsfasen og ungdommen sykeliggjort. Dagens hjelp basert på rask inngripen og utenfra-styring var den hjelpen Winnicott advarte aller mest imot, fordi den stimulerer frem det «falske selvet» i de unge.

Foreldrenes overlevelse

Winnicott fremhever at foreldrenes evne til «å overleve» ungdomsfasen er det viktigste enkeltbidraget til ungdommens utvikling. Betydningen av foreldrenes overlevelse fremstår her som et grunnleggende behov for barnet og ungdommen, på samme nivå som med behovet for tilknytning eller behovet for å bli bekreftet. I begrepet «å overleve» legger han mange betydninger, som å «akseptere», «ikke gjengjelde», «ikke gripe inn for raskt» og «tåle». (Winnicott, 1990, 2005; Abram, 2007, 2013).

Hvorfor er foreldrenes evne til «å overleve» så sentral for Winnicotts tanker om ungdommen? Jeg ser for meg en kylling i et egg. Kyllingen må med sitt *eget* nebb hakke seg ut ifra innsiden for å komme ut i verden. Den må destruere skallet for selv å bli levende og fri. Noen kyllinger klarer ikke dette og dør på innsiden. Det nytter heller ikke at noen hjelper til med å hakke hull i skallet. Det er selve hendelsen eller kraftanstrengelsen «å hakke hullet innenfra» som er garantien for å komme ut i verden. Dette kan være en enkel metafor for å nærme seg det Winnicott forsøker å beskrive.

Med Winnicotts egne begreper dreier det seg om det han kaller den viktigste og vanskeligste utfordringen i menneskets utvikling. Det er erfaringen av overgangen fra relasjonsformen «object-relating» (OR) til relasjonsformen «object-use» (OU). I OR opplever ungdommen verden som en projeksjonsskjerm for egne interesser, sympatier og antipatier. Kanskje slik en ungdom uttrykte det: «det som ikke passer meg, driter jeg i». Altså, verden eksisterer ikke utenfor ungdommens egne interesser. Når så foreldrene gjennom sin tydelighet gir dette egosentriske «verdensbildet» motstand, vekkes et voldsomt trykk av raseri, sårbarhet og destruktive fantasier i ungdommen. Det oppstår en trang til å destruere og frigjøre seg fra de mektige foreldrefigurene i den indre og ytre verden. «Foreldrenes overlevelse» betyr her å tåle og ha tillit til at ungdommens «destruksjon» har en viktig funksjon.

Denne destruksjonen, av mektige foreldrebilder og et egosentrisk verdensbilde, må gjennomleves (ungdommen må kakke seg ut fra innsiden) uten at noen griper inn (kakker hull fra yttersiden). Foreldrenes overlevelse (tillit og tydelighet) gir dermed ungdommen en erfaring i at raseri og sårbarhet kan uttrykkes uten å ødelegge sosiale bånd. De får en følelse av at de har en rett til å eksistere innenfra, markere egne grenser og klare å finne egne svar. Ødeleggelsen er slik en grunnleggende symbolsk handling som bidrar til å etablere et adskilt sted å se verden fra. Her knyttes destruksjon til noe positivt, til en kraft som kan skape noe nytt, og samtidig gi rom til en følelse av å «være

levende» («alive») og «virkelig» («real»). De har gjennom destruksjonen frigjort seg fra mektige indre foreldrebilder og egen omnipotens (boble) og samtidig oppdaget at de ytre foreldrene eksisterer i en verden utenfor deres egne behov. Mark Twain beskrev overgangen fra OR til OU slik: «14 år gammel var jeg sjokkert over hvor idiotisk min far var. Da jeg var 21 år var jeg forbauset over hvor mye han hadde lært de siste 7 årene».

Men hva skjer når ungdommen opplever at foreldrene ikke overlever? Ungdommen får da følelsen av at de med sin spesifikke kraft; instinkter, lidelse, symptomer, raseri, tilbaketrekning, *faktisk* ødelegger foreldrene. De blir ikke tålt. Den symbolske distansen opphører, og det hele blir et konkret drama her og nå. En jente på 17 år beskrev hvordan hennes foreldre ble redde, klengete og smiskende («liker du oss ikke?») etter at hun hadde avfyrt et kraftig raseriutbrudd som ble avsluttet med «jeg hater dere». «Herregud, de oppfører seg jo som om det er virkelig», sa hun. Dette er en presis beskrivelse av Winnicotts poeng. Den klamme nærheten fører her til at ungdommens spontane følelser og egne grensemarkeringer blir stengt inne og skyldbelagt. De opplever seg som slemme, utakknemlige og en byrde overfor sine sårbare og snille foreldre. De blir tvunget til å tilpasse seg og utvikle et «falskt selv» før de har oppdaget, frisatt og satt navn på sin egen verden.

Winnicott mener at foreldre som overlever bidrar til å utvikle ungdommens sanne selv, mens foreldre som ikke overlever bidrar til å stenge de unge inne i et falskt selv. Det er her viktig å presisere at Winnicott med det sanne selvet ikke referer til en «gitt essens». «Det sanne selvet» betyr mer å ha en tilgang og frihet til å uttrykke instinkter, følelser og spontanitet og også evnen til å hengi seg til den uforutsigbare livsstrømmen («going on being») som eksisterer der den indre og ytre verden møtes. «Det falske selvet» viser heller ikke til noe som er løgnaktig, men peker mer mot at den totale personligheten blir innesperret i «flinke, snille og tilpassede» deler. Det falske selvet blir et fengsel, slik som en ung gutt uttrykte det: «Jeg har hele mitt liv vært snill, tatt hensyn, satt meg selv til side og alle har likt meg for dette, men nå kjenner jeg noe skremmende og mørkt strømme frem fra innsiden og jeg føler at ingen bryr seg om meg lenger. Jeg er redd».

Et profylaktisk helvete?

Den norske barnepsykiateren Marie Nævestads fremste råd til foreldrene etter et langt liv i psykoterapiens tjeneste var: «Vær tålmodig og oppøv kjærlighet for alle fasene og variasjonene i barnas liv, alt menneskelig er i alle» (Seminarotater, 1992). Hun uttalte også: «Foreldrenes utålmodighet og frykt floker det hele til og gir barna en følelse av at det er noe galt.» Den sagnomsuste barnepsykoanalytikerinnen Françoise Dolto (1990) fremmet også denne «romslighetens ånd». Hun hevdet at det største feiltrinnet i vår tids måte å behandle barn på er troen på at psykisk lidelse kan forebygges. Til slutt ender vi opp med å forebygge livet selv og ender i et «profylaktisk helvete». For hva skjer? Det bygges ut et helt apparat av skrekkpropaganda og kartleggingsprosedyrer som barna eksponeres for. Dette er fornuft på avveie og et svik mot våre barn, skriver Dolto. Barna trenger en skole i kjærlighet og ikke i frykt.

Min intensjon med kritikken av styringspsykologien er ikke nostalgisk å fremheve at alt var bedre før. Winnicott ble blant annet kritisert for å ha for mye tillit til at ungdommen alene skulle klare å finne ut av sine symptomer (Perret-Catipovic & Ladame, 1998). Mange ungdommer trengte og trenger nettopp at noen griper inn, tar tak, gir svar og styrer dem inn i mindre destruktive farvann. Mitt poeng er å vise hvordan vi i styringspsykologiens navn holder på å miste forståelsen av ungdomsfasen, ungdommens subjektivitet, og betydningen av de sosiale bånd som foreldrene representerer. Derfor er tillitspsykologiens korreksjoner mer aktuelle enn noensinne. Kanskje trenger vi også å lytte til stemmer

som går imot den «unisone enigheten» om at lavterskeltilbud og forebyggende tiltak entydig er av det gode?

Implisitt i Winnicotts berømte utsagn «there is no such thing as a child» ligger et budskap om at barna og ungdommen ikke kan forstås og behandles isolert fra foreldrene sine. Og, hvis foreldrenes «tillit» og «overlevelse» er blant de viktigste faktorene for de unges mulighet til å utvikle et «sant selv», må konsekvensen bli at arbeidet med foreldrene fortjener største prioritet. Men dagens utvikling går i helt motsatt retning. Ungdommens livsproblemer blir forstått og behandlet uavhengig av foreldrene i en biomedisinsk kontekst. Ungdommens symptomer blir ikke lenger forstått som en invitasjon til utvikling av språk, mening og individuasjon. I dag blir både foreldrene og ungdommen fortalt at symptomet er et meningsløst fremmed objekt eller en fiende som forsøker å lokke dem i sin felle.

Referanser

- Abram, J. (2013). *Donald Winnicott today*. New York: Routledge.
- Abram, J. (2007). *The Language of Winnicott: A Dictionary of Winnicott's use of words*. London: Karnac Books.
- Aflalo, A. (2015). *The Failed Assassination of Psychoanalysis. The RISE and FALL of COGNITIVISM*. London: Karnac Books.
- Allen, F. (2013). *Saving Normal*. New York: William Morrow.
- Dolto, F. (1990). *Håndbog for børn med vanskelige foreldre*. København: København Bogforlag.
- Dolto, F. (1990). *De unges sag*. København: Forlaget Fremad.
- Falkum, Olavesen & Hytten. (2015). Problemet med mangfoldet av psykoterapeutiske skoler. *Tidsskrift for Norsk psykologforening* (4) 52, 314–320.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and Self – Identity*. Cambridge: Polity Press.
- Horowitz, A.V. (2002). *Creating Mental illness*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Løkke, P.A. (2015). Nye oppdragelsesformer – ny patologi? *Matrix*, 32, 28–43.
- Illouz, E. (2007). *Cold intimacies. The making of emotional Capitalism*. Cambridge: Polity Press.
- Illouz, E. (2008). *Saving the modern soul*. Berkeley: University of California Press.
- Perret-Catipovic, M & Ladame, F. (1998). *Adolescence and Psychoanalysis. The story and the history*. London: Karnac Books.
- Pettersvold, M. & Østrem, S. (2012). *Mestrer – mestrer ikke*. Jakten på det normale barnet. Oslo: Res Public.
- Plastow, M. G. (2015). *What is a child?* London: Karnac Books.
- Rasmussen, R. (2004). *Kognition, – en liberalistisk ideologi*. København: Politisk Revy.
- Sletten, M. A. (2015). *Psykiske plager blant ungdom. I: Barn i Norge 2015: Ungdom og psykisk helse*. Organisasjonen voksne for barn.
- Utaaker, A. (2005). Michel Foucault om liberalisme og nyliberalisme. *Sosiologi i dag*, 35, 9–31.
- Winnicott, D.W. (2005). *Playing and Reality*. New York: Routledge.
- Winnicott, D.W. (1990). *Home is where we start from*. New York: Norton & Company.
- Winnicott, D.W. (1990). *Deprivation and Delinquency*. New York: Routledge.